

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการประพฤติอาจารย์วัตรและอันเตวาสิกวัตร ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

An Analysis of the Relationship between Acariyavatta and Antevasikavatta Performance in Theravada Buddhism Scriptures

¹พระบุญเลิศ เชียงรัมย์ และ ²พระมหาปราโมทย์ แก้วนา และ ³วิโรจน์ คุ่มครอง

¹Phra Boonlert Chiangram, ²PhramahaPramote Kaewna and

³Viroj Koomkrong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Palisuksa Bhuddhagosa Campus, Thailand.

E-mail: ¹phraboonlertjutimanto@gmail.com, ²dr.pramote61@gmail.com, ³koom-krong9@hotmail.com

Received June 1, 2023; Revised September 4, 2023; Accepted October 6, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาอาจารย์วัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาอันเตวาสิกวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการประพฤติอาจารย์วัตรและอันเตวาสิกวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ เรียบเรียง สรุปผลการวิจัยในลักษณะพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์วัตร คือ วัตรที่อันเตวาสิกปฏิบัติต่ออาจารย์มี 4 ประเภท ได้แก่ 1) อาจารย์ในบรรพชา 2) อาจารย์ในอุปสมบท 3) อาจารย์ผู้ให้ศีล 4) อาจารย์ผู้ให้อุเทศ สารสำคัญของอาจารย์วัตรและอันเตวาสิกวัตรคือ อาจารย์ปฏิบัติกับอันเตวาสิกเสมือนว่าเป็นบุตร อันเตวาสิกปฏิบัติกับอาจารย์เสมือนว่าเป็นบิดา ความสัมพันธ์ระหว่างการประพฤติอาจารย์วัตรและอันเตวาสิกวัตร ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์วัตรที่สัททวิหาริกพึงกระทำหน้าที่ต่ออาจารย์ด้วยการเอาใจใส่ และอันเตวาสิกวัตร คือ วัตรของอาจารย์ที่จะต้องดูแลและเอาใจใส่ต่อลูกศิษย์ด้วยการฝึกมารยาท ให้ความรู้ต่าง ๆ มีความรักและความเมตตาให้ความรู้ความดีงามแก่ศิษย์ เพื่อการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อพระอาจารย์ และการประยุกต์ใช้อันเตวาสิกวัตรคือ การปลุกฝังคุณธรรมต่อลูกศิษย์ มีความเคารพต่ออาจารย์ ทำให้เกิดความรักและความผูกพันเป็นแบบอย่างที่ดีที่มีความเมตตาและปรารถนาดีต่อกันและกันระหว่างพระอาจารย์กับศิษย์

คำสำคัญ: อาจารย์วัตร; อันเตวาสิกวัตร; พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This article aimed to study (1) Acariyavatta in Buddhism, (2) Antevasikavatta in Buddhism, (3) the relationship between Acariyavatta and Antevasika in Theravada Buddhism.

It was documentary research conducted by collecting data from Buddhist texts, and other related documents which was analyzed and compiled with descriptive statistics and content analysis. The results were found as follows;

1. Acariyavatta refers the duties performed by the pupils to their masters consisting of 4 types; 1) master of renunciation, 2) master in ordination, 3) Nisaya master who provides the shelters, 3) Udesa master or teacher. The essence of Acariyavatta and Antevasikavatta is that master must treat his pupils as his own children, the pupils serve their master as their father. The relationship between Acariyavatta and Antevasikavatta revealed that pupils should perform their duties to master with paying attention on their advises, and in Antevasikavatta, the master must look after their and give the proper teaching to pupils, being compassionate to all equally, and performing morality as their idol for growth the conscience to master, and the implication the Antevasikavatta is to encourage the morality to pupils, respect to master, which causes the love and good relationship of compassion and good wishes on each other between master and pupils.

Keywords: Acariyavatta; Antevasikavatta; Theravada Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้หลักการปฏิบัติชีวิตของชาวพุทธจะพัฒนาไปสู่จุดหมายสูงสุดได้ก็ด้วยอาศัยการปฏิบัติ เมื่อการปฏิบัติเป็นสิ่งจำเป็นการจักระบบเพื่อฝึกฝนและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนจึงเป็นสิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญมนุษย์ถือว่าเป็นสัตว์ที่ต้องฝึกและสามารถฝึกให้เป็นสัตว์ที่ประเสริฐได้ไม่ใช่เป็นอยู่ด้วยสัญชาตญาณเหมือนสัตว์ทั้งหลายเมื่อฝึกแล้วก็จะเป็นคนที่ประเสริฐสุดยิ่งกว่าเหล่าเทวดาและพรหมทั้งหลายได้ (พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต, 2542) พระรัตนตรัยที่เป็นหลักใหญ่ของพุทธศาสนา มารวมกันที่สิกขา นำทางให้เราก้าวหน้า ไปสู่ความสำเร็จด้วยสิกขา คือ การฝึกศึกษาพัฒนาตน โดยปฏิบัติตามหลักสิกขานั้นมี 3 ประการ คือ 1) ฝึกฝนอบรมความประพฤติทั่วไปทางกายวาจา และการอยู่ร่วมสังคม พร้อมทั้งการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งภายนอก ด้านนี้เรียกว่า ศีล 2) การฝึกอบรม ปลูกฝังคุณธรรมความดีต่าง ๆ มากมาย เช่น เมตตา กรุณา ศรัทธาความเคารพ ตลอดจนความเพียร สติ สมาธิ และพัฒนาในด้านความสุขให้มีจิตใจที่ไม่มีทุกข์ ไม่เศร้าหมอง ไม่เครียด ไม่เดือดร้อนกระวนกระวาย มีความปลอดโปร่งเบิกบานสดใส เรียกว่า สมาธิ 3) การพัฒนาในด้านปัญญา คือ ฝึกการมองดู การคิดการพิจารณา เข้าถึงความจริงของสิ่งทั้งหลาย แล้วนำมาใช้ในการดำเนินชีวิต แก้ปัญหาและทำการต่างๆ ให้สำเร็จได้ด้วยดี เป็นด้านปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2553) เพื่อจะได้ประสบชีวิตที่มีความสุขแท้จริง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำไปใช้ด้วยความรอบคอบ (Tan & Damnoen, 2020) มีความรู้ ควบคู่กับการมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม (Damnoen et al., 2021) เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างสุขสงบ การฝึกฝนจิตใจให้สงบเพื่อจะได้เห็นโลก และชีวิตตรงไปตามความเป็นจริงว่าทุกคนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายเหมือนกัน มนุษย์จึงควรฝึกฝนจิตใจให้หลุดพ้นจากความทุกข์ (ปรียพร วิศาลบุรณ และคณะ, 2566; พระอรรถชาติ เดชดำรง, 2566) มีความ

ประพจน์ และการกระทำที่ตึงาม รู้จักยับยั้งชั่งใจ จะกระทำ จะพูด จะคิด ก็ต้องไตร่ตรองให้รอบคอบ (พระสุริยาไชยประเสริฐ และ ภาสกร เรืองรอง, 2566)

การบรรพชา อุปสมบทเป็นการกำหนดให้พระอุปัชฌาย์ปกครองดูแลสัทธินิเวศน์ตามหลักอาจริยวัตรกับอันตวาสสิกข์วตร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ด้วยการให้การศึกษอบรมสิกข์ผู้บวชใหม่จะต้องถือนิสัยอยู่กับพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์เป็นเวลา 5 พรรษาจนกว่าจะมีปัญญารักษาตนการกำหนดให้มีพระอุปัชฌาย์ปกครองนี้จึงเป็นหลักประกันว่าภิกข์ผู้บวชเข้ามาใหม่จะได้รับการฝึกฝนตามหลักของไตรสิกข์ให้ภิกข์ทุกรูปถือปฏิบัติพระธรรมวินัยไปในแนวเดียวกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2553) ฉะนั้น ถิ่นว่ามีประโยชน์ต่อสังคมสงฆ์ทั้งในภาวะปกติและในภาวะที่เกิดความขัดแย้งกล่าวคือ ในภาวะปกติการที่ทั้งสองฝ่ายได้ทำอุปการะต่อกันสิ่งที่เกิดแน่นอนคือ ความสมานสามัคคีปรองดองอย่างแนบแน่นระหว่างอาจารย์กับศิษย์และรวมทั้งภิกข์ร่วมพระอาจารย์เดียวกันทั้งที่อยู่ภายในหรือภายนอกอาวาส หรือแม้ด้วยหากเกิดความขัดแย้งหรือเกิดอภิกข์การที่คณะสงฆ์ได้ทำอุปการะต่อกันการแก้ปัญหาก็จะเป็นไปโดยง่าย เพราะทั้งสองฝ่ายจะมีความเคารพยำเกรงกันปัญหาก็จะสามารถแก้ได้เพราะเห็นแก่ครูบาอาจารย์หรือเพราะมีความเคารพยำเกรงในตัวของอาจารย์ซึ่งถือว่าเป็นเสมือนผู้ให้ปัญญาในธรรมแห่งพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นแนวทางการประยุกต์หลักอาจริยวัตร-อันตวาสสิกข์วตรให้ทันสมัยจึงมีความสำคัญ ควรต่อยอดแนวทางการพัฒนาบุคลากรสงฆ์ตามหลักอาจริยวัตรและ อันตวาสสิกข์วตรทำหน้าที่ในการเผยแผ่บรมให้ความรู้ได้อย่างมีคุณภาพและสืบทอดอายุ พระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน

บทความนี้นำเสนอ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการประพจน์อาจริยวัตรและอันตวาสสิกข์วตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทว่า มีหลักการ วิธีการ และผลการปฏิบัติวัตรโดยองค์ความรู้ศึกษาจะเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของพระภิกข์ผู้เป็นอาจารย์หรืออันตวาสสิกข์ ซึ่งสามารถทำความเข้าใจ หน้าที่ และความเป็นอยู่ของสงฆ์อย่างยั่งยืนเป็นศาสนทายาทที่ดีมีคุณภาพทั้งด้านปริยัติ ปฏิบัติ มีอาจารย์ความประพจน์หรือมีสมณสาธูปที่ตึงามและสามารถนำหลักธรรมไปดำเนินชีวิตของตนเอง และแนะนำเผยแผ่สั่งสอนผู้อื่น ถิ่นว่าเป็นประโยชน์แก่พระศาสนาอย่างยิ่ง เพราะพระศาสดาคำรงอยู่ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาอาจริยวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาอันตวาสสิกข์วตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการประพจน์อาจริยวัตรและอันตวาสสิกข์วตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างไร

การทบทวนวรรณกรรม

อาจริยวัตร

อาจริยวัตร หมายถึง กิจ หรือหน้าที่ที่อันตวาสสิกข์ควรประพจน์ ปฏิบัติโดยชอบต่อบุคคลที่เป็นอาจารย์จะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2558) อาจริยวัตร เป็นกิจที่ควรประพจน์ปฏิบัติต่ออาจารย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) พระอุปัชฌาย์จึงหมายถึงเป็นผู้ให้พึ่งพิง เป็นผู้พัฒนาฝึกสอน เป็นผู้ปกครองดูแล ส่วนนวกภิกข์ผู้ถืออุปัชฌาย์นั้น ชื่อว่าเป็น สัทธินิเวศน์ (แปลว่า ผู้มาอยู่ด้วย) ของพระอุปัชฌาย์นั้น ส่วนภิกข์ที่พึ่งพิง ชื่อว่า นิสสัย 4 พระอุปัชฌาย์ได้ชื่อว่ามีส่วนรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา และสัทธินิเวศน์โดยตรง พระอุปัชฌาย์เป็นพระสังฆาธิการที่สำคัญระดับแนวหน้าที่จะทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและมีส่วนสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของสัทธินิเวศน์พระอุปัชฌาย์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการฝึกฝนบรมสัทธินิเวศน์ (พระธรรมวโรดม, 2540)

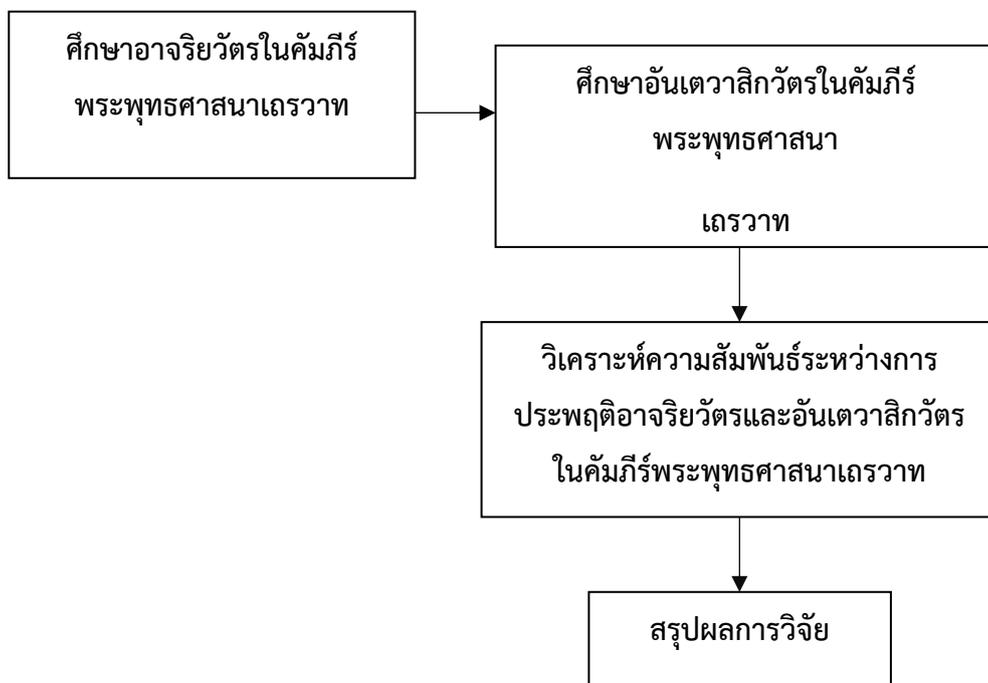
อันเตวาลิกวัตร

อันเตวาลิกวัตร หมายถึง บุคคลผู้อยู่ในภายใน คือ ศิษย์ที่อยู่ในปกครองหรือที่อาศัยอยู่กับอาจารย์ที่อาจารย์ควรประพุดิ ปฏิบัติโดยชอบต่อบุคคลที่เป็นอันเตวาลิก จะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ได้ นอกจากนี้ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า อันเตวาลิกวัตร ไว้ว่า “คนผู้อยู่ในภายใน” หมายถึง ศิษย์ที่อยู่ในปกครองหรือที่อาศัยอยู่กับอาจารย์ จะเป็นบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ได้, คู่กับอาจารย์ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) พันตรี ป. หลงสมบุญ ได้ให้ความหมายของอันเตวาลิกวัตรว่า อันเตวาลิก หมายถึง (1) อันเตวาลิก คนผู้มีความอยู่ในภายในเป็นปกติ ศิษย์ (2) อันเตวาลิก คือ ผู้ที่ตนสวดให้ในคราวอุปสมบท (3) อันเตวาลิก คือ ผู้ที่ตนสอนวิชาให้ (ป.หลงสมบุญ, 2550) ซึ่งเป็นสัทธีวาทริกมีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระอุปัชฌาย์ เพราะอย่างยิ่งต้องอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของพระอุปัชฌาย์ โดยเฉพาะผู้ที่ยังมีพรรษาไม่ถึง 5 พรรษา ยังจะต้องศึกษาพระธรรมวินัย ผูกอบรม กาย วาจา และมารยาทในสำนักของพระอุปัชฌาย์ พระอุปัชฌาย์เป็นผู้ผูกอบรมกิริยามารยาท สัทธีวาทริกให้ดังตามพระธรรมวินัย เพื่อความเลื่อมใสของบุคคลผู้พบเห็น (มหามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. , 2553) ความสำคัญของอันเตวาลิกวัตร มีสาเหตุมาจากพระอาจารย์ทั้งหลายไม่ประพุดิชอบในอันเตวาลิกทั้งหลาย ทำให้พระพุทธองค์ทรงติเตียน หลักอันเตวาลิกวัตรและอันเตวาลิกสูตร โดยแบ่งออกเป็น หลักอันเตวาลิกวัตร คือ วัตรปฏิบัติในพระอันเตวาลิก เช่นพระอาจารย์พึงสงเคราะห์อนุเคราะห์พระอันเตวาลิก ด้วย อุทเทส ปริปัฏณา โอวาท และอนุศาสน์ พระอาจารย์มีบาตร พระอันเตวาลิกไม่มีบาตร พระอาจารย์พึงถวายบาตรแก่พระอันเตวาลิกหรือพึงทำการชวนขยายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ บาตรพึงเกิดขึ้นแก่พระอันเตวาลิก พระอาจารย์มีจีวร พระอันเตวาลิกไม่มีจีวร พระอาจารย์พึงถวายจีวรแก่พระอันเตวาลิก หรือพึงทำการชวนขยายว่า ด้วยอุบายอย่างไรหนอ จีวรพึงเกิดขึ้นแก่พระอันเตวาลิก ถ้าพระอันเตวาลิกเป็นไข้พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต พึงรองจนกว่าพระอันเตวาลิกนั้นจะหาย และในอันเตวาลิกสูตรอธิบายว่า ภิกษุประพุดิพรหมจรรย์นี้ ไม่มีอันเตวาลิก ไม่มีอาจารย์ ภิกษุผู้มีอันเตวาลิกมีอาจารย์ ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ไม่สบาย ภิกษุผู้ไม่มีอันเตวาลิกไม่มีอาจารย์ ย่อมอยู่เป็นสุข สบาย

สรุปว่า อาจารย์วัตร เป็นวัตรที่อันเตวาลิกพึงปฏิบัติในอาจารย์ เช่น อันเตวาลิก พึงลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ ถอดรองเท้า หม้ออุตตราสงค์เฉียงบ่าข้างหนึ่งถวายไม้ชำระฟัน น้ำล้างหน้า ปูอาสนะ ถ้าข้าวต้มมี พึงล้างภาชนะใส่ข้าวต้มเข้าไปถวาย เมื่ออาจารย์ฉันข้าวต้มเสร็จแล้ว พึงถวายน้ำรับภาชนะมา ถืออย่างระมัดระวังไม่ให้ครูด่างแล้วเก็บงำไว้ เมื่อพระอาจารย์ลุกขึ้นแล้ว พึงยกอาสนะเก็บ ถ้าที่นั้นรก พึงกวาด ถ้าพระอาจารย์ต้องการจะเข้าหมู่บ้าน พึงถวายผ้าปูรอง รับผ้าปูรองอาศัย ถวายประคตเอว ถวายสังฆาฎิที่พับซ้อนกัน ล้างบาตรแล้วถวายพร้อมทั้งน้ำ ถ้าพระอาจารย์ต้องการจะให้เรียน พึงเรียน ถ้าพระอาจารย์ต้องการจะให้สอบถามอรรถ พึงสอบถาม พระอันเตวาลิกไม่บอกลาพระอาจารย์ ไม่พึงเข้าหมู่บ้าน ไม่พึงไปป่าช้า ไม่พึงออกไปต่างถิ่น ถ้าพระอาจารย์เป็นไข้ พึงพยาบาลจนตลอดชีวิต พึงรองจนกว่าพระอาจารย์นั้นจะหาย เมื่อภิกษุผู้เป็นพระอันเตวาลิกได้ปฏิบัติต่อพระอาจารย์ของตนอย่างนี้แล้ว พระอาจารย์พึงปฏิบัติต่อภิกษุผู้เป็นพระอันเตวาลิกของตน เหมือนบิดาปฏิบัติต่อบุตรเช่นกัน อันเตวาลิกวัตร คือสัทธีวาทริกมีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระอุปัชฌาย์ เพราะอย่างยิ่งต้องอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของพระอุปัชฌาย์ โดยเฉพาะผู้ที่ยังมีพรรษาไม่ถึง 5 พรรษา ยังจะต้องศึกษาพระธรรมวินัย ผูกอบรม กาย วาจา และมารยาทในสำนักของพระอุปัชฌาย์ พระอุปัชฌาย์ เป็นผู้ผูกอบรมกิริยามารยาท สัทธีวาทริกให้ดังตามพระธรรมวินัย เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2553)

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์ข้อมูลทุกเขปสีมาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย มีดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลักมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย มีดังนี้

1. ศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการประพฤติอาจารย์วัตรและอันเตวาสิกวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เช่นพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนทัศนะของนักวิชาการศาสนา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ตำรา บทความ ทางวิชาการ และบทความต่าง ๆ
2. ศึกษาข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาด้วยการวิเคราะห์ มีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องสอดคล้องกับเนื้อหาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อตอบปัญหาวิจัย
3. เรียบเรียงและจัดลำดับข้อมูลเกี่ยวกับศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการประพฤติอาจารย์วัตรและอันเตวาสิกวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ตามที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลชั้นปฐมภูมิและข้อมูลชั้นทุติยภูมิ
4. นำเสนอผลการศึกษาวิจัยในเชิงพรรณนา
5. สรุปผลที่ได้จากการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะ และประเด็นที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

ผลการวิจัย

อาจารย์วัดในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

อาจารย์วัด คือ กิจที่อันเตวาสิกประพุดิปฏิบัติต่ออาจารย์ ผู้สั่งสอนวิชาและอบรมคุณแลความประพฤติมี 4 ประเภท ได้แก่ 1. ปัพพชชาจารย์ อาจารย์ในบรรพชา 2. อุปสัมปทาจารย์ อาจารย์ในอุปสมบท 3. นิสสยาจารย์ อาจารย์ผู้ให้ศีล 4. อุทเทศาจารย์ หรือ ธรรมาจารย์ อาจารย์ผู้ให้อุเทศ อาจารย์ผู้สอนธรรม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หลักพุทธธรรมที่สนับสนุนอาจารย์วัด โดยแบ่งออกเป็น ทิศเบื้องขวา คือ ครูอาจารย์ โดยครู หมายถึง ผู้สั่งสอนศิษย์ ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ส่วนอาจารย์ หมายถึง ผู้สั่งสอนวิชาความรู้คำที่ใช้เรียกนำหน้าชื่อบุคคลเพื่อแสดงความยกย่องว่ามีความรู้ในทางใดทางหนึ่ง ปัจจุบันคำว่า ครูกับอาจารย์มักจะใช้ปะปนหรือควบคู่กันอยู่เสมอ จนบางครั้งจนเหมือนจะมีความหมายเป็นคำคำเดียวกัน แต่ตามความเป็นจริงแล้ว รากศัพท์เดิมของคำว่า อาจารย์ ไม่เหมือนกับคำว่าครู ประเภทของครูอาจารย์ จำแนกตามลักษณะงาน ถ้าหากจำแนกครูออกตามลักษณะงานแล้ว จะได้ครู 4 ประเภท คือ 1) ครูประจำบ้าน 2) ครูประจำโรงเรียน 3) ครูประจำวัด 4) ครูประจำโลก ส่วนมนุษย์สัมพันธ์สำหรับครูอาจารย์ คือ ผู้เป็นครูอาจารย์จะต้องมีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีต่อนักเรียน ผู้ปกครอง เพื่อนครูด้วยกัน และบุคคลทั่วไปในโรงเรียนและชุมชน ครูอาจารย์มีบทบาทมากในโรงเรียน สถาบันการศึกษา บทบาทที่ครูอาจารย์ จะต้องกระทำต่อศิษย์ในสถานศึกษาจะต้องเป็นบทบาทของครูที่มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี สม่่าเสมอต่อเด็ก ๆ ครูอาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์โดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1) แนะนำให้เป็นคนดี 2) ให้เรียนดี ต้องชี้โทษด้วยความตั้งใจ 3) บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี เป็นการบอกศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง ไม่ปิดบังอำพราง 4. ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย เป็นการประกาศหรือมอบเกียรติบัตรเชิดชูความรู้ความสามารถ หรือคุณงามความดีของศิษย์ตน ให้เป็นที่ประจักษ์แก่เพื่อนฝูง 5) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

สรุปว่าความหมายและความสำคัญของอาจารย์วัด โดยแบ่งออกเป็น วัด คือ กิจที่พระสงฆ์พึงกระทำหรือเป็นหน้าที่ของบรรณนิยมของพระภิกษุสงฆ์ที่ควรประพุดิและปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย และจริยาวัตรที่เหมาะสมหน้าที่ของตนอย่างเคร่งครัด โดยพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาทำหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติธรรม และเผยแผ่หลักธรรมด้วยความเต็มใจกระทำโดยไม่ให้มีความบกพร่องในการปฏิบัติตามวัตร 14 เป็นต้น

อันเตวาสิกวัดในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

อันเตวาสิกวัดมีสาเหตุมาจากพระอาจารย์ทั้งหลายไม่ประพุดิชอบในอันเตวาสิกทั้งหลาย พระพุทธองค์ทรงติเตียน หลักอันเตวาสิกวัดและอันเตวาสิกสูตร โดยแบ่งออกเป็น หลักอันเตวาสิกวัด คือ วัตรปฏิบัติในพระอันเตวาสิก พอสรุปได้เช่น พระอาจารย์พึงสงเคราะห์อนุเคราะห์พระอันเตวาสิก ด้วย อุทเทศ ปริปุจฉา โอวาท และอนุศาสน์ โดยแบ่งออกเป็น 1) ปัพพชชอันเตวาสิก หมายถึง อันเตวาสิกในบรรพชา คือ ผู้ที่อยู่ภายในใช้เรียกภิกษุผู้อาศัยอยู่กับอาจารย์ หรือภิกษุผู้มีใช้พระอุปชฌาย์ของตน เช่น บวชจากวัดนี้ไปอาศัยอยู่กับอาจารย์อีกวัดหนึ่งเพื่อเล่าเรียนเรียกว่า เป็นอันเตวาสิกของวัดนั้นมีนัยเดียวกันกับปัพพชชาจารย์คือ อาจารย์ในบรรพชา 2) อุปสัมปทอันเตวาสิก หมายถึง อันเตวาสิกในอุปสมบท คือ ผู้ที่อยู่ภายในใช้เรียกภิกษุผู้อาศัยอยู่กับอาจารย์ หรือภิกษุผู้มีใช้พระอุปชฌาย์ของตน เช่น บวชจากวัดนี้ไปอาศัยอยู่กับอาจารย์อีกวัดหนึ่งเพื่อเล่าเรียนเรียกว่า เป็นอันเตวาสิกของวัดนั้นมีนัยเดียวกันกับอุปสัมปทาจารย์ คือ อาจารย์ในอุปสมบท 3) นิสสยอันเตวาสิก หมายถึง อันเตวาสิกผู้ถือศีล คือ ผู้ที่อยู่ภายในใช้เรียกภิกษุผู้อาศัยอยู่กับอาจารย์ หรือภิกษุผู้มีใช้พระอุปชฌาย์ของตน เช่น บวชจากวัดนี้ไปอาศัยอยู่กับอาจารย์อีกวัดหนึ่งเพื่อเล่าเรียนเรียกว่าเป็นอันเตวาสิกของวัดนั้นมีนัยเดียวกันกับนิสสยาจารย์ คือ อาจารย์ผู้ให้ศีล 4) ฌมมันันเตวาสิก หมายถึง อันเตวาสิกผู้เรียนธรรม คือ ผู้ที่อยู่ภายใน ใช้เรียกภิกษุผู้อาศัยอยู่กับอาจารย์ หรือภิกษุผู้มีใช้พระอุปชฌาย์ของตน เช่น บวชจากวัดนี้ไปอาศัยอยู่กับอาจารย์อีกวัดหนึ่งเพื่อเล่าเรียนเรียกว่า เป็นอันเต

วาสึกของวัดนั้นมีนัยเดียวกันกับ อุทเทศาจารย์ หรือ ธรรมาจารย์ หมายถึง อาจารย์ผู้ให้อุเทศ หรือ อาจารย์ผู้สอนธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตโต, 2553)

สรุปว่า อันเตวาสึกวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เรียกว่าสัทธิวาหาริก ได้แก่ พระภิกษุที่ได้รับอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ และอาจารย์รูปใด ก็เป็นสัทธิวาหาริกในพระอุปัชฌาย์ และอาจารย์รูปนั้นและต้องอยู่ภายใต้การปกครองดูแล ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในสำนักของพระอุปัชฌาย์ และอาจารย์จนกว่าจะพ้นจากการดูแลของพระอุปัชฌาย์ และต้องเป็นสัทธิวาหาริกที่ดีเชื่อฟังและทำการอุปัชฌาย์ของพระอุปัชฌาย์ของตน ตลอดจนประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในพระธรรมวินัยเป็นพระภิกษุเป็นสัทธิวาหาริกที่ดั่งงาม เพื่อเป็นศักดิ์ศรีและยกย่องเชิดชูพระอุปัชฌาย์ และอาจารย์ของตนและพระพุทธศาสนา

วิเคราะห์การประพฤติอาจารย์วัตรและอันเตวาสึกวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการประพฤติอาจารย์วัตรและอันเตวาสึกวัตรในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท โดยแบ่งออกเป็น

1) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์วัตรกับอันเตวาสึกวัตร (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้แก่ อาจารย์วัตร คือ วิธีปฏิบัติต่ออาจารย์ อันเตวาสึก (ศิษย์) ผู้ถือนิสัยอยู่ด้วยอาจารย์ฟังปฏิบัติต่ออาจารย์ตั้งอุปัชฌาย์เข้าไปรับใช้ ถวายน้ำล้างหน้า บ้วนปาก ช่วยนุ่งห่มจีวรให้ ซักผ้า ล้างบาตร ทำความสะอาด กุฎี รับยาม ถ้าเดินทางร่วมกับท่าน ไม่ควรเดินใกล้หรือไกลเกินไป ไม่พูดสอดแทรกขณะท่านพูดอยู่ จะทำอะไรต้องถามท่านก่อนเสมอ วิหารหรือเสนาสนะของพระอาจารย์รักฟังเก็บกวาดให้สะอาด จะไปไหนต้องกราบลา ป้องกันอาบัติให้ท่าน เอาใจใส่ในยามอาพาธ เป็นการปรนนิบัติและรับใช้อาจารย์ของอันเตวาสึกเป็นต้น การปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวจัดเป็นหน้าที่ที่ภิกษุผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นลูกศิษย์ฟังปฏิบัติต่ออาจารย์ เพราะเป็นธรรมเนียมหรือข้อปฏิบัติสำหรับสัทธิวาหาริกพึงกระทำหน้าที่ต่ออาจารย์ด้วยการเอาใจใส่ ปรนนิบัติรับใช้ คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่านชวนช่วยป้องกันหรือระงับ ความเสื่อมเสียที่เกิดขึ้นแล้วหรือป้องกันความเสื่อมเสียที่จะเกิดขึ้น ทั้งหมดเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อกับการรับใช้ ช่วยเหลือ และการเอาใจใส่ในกิจการต่าง ๆ ตามหน้าที่ ตามกิจ หรือฐานะ ของลูกศิษย์ที่ดี ส่วนอันเตวาสึกวัตร คือ กิจอันที่พระภิกษุในฐานะเป็นอาจารย์ควรแนะนำ อนุเคราะห์และสงเคราะห์ต่อศิษย์ ทำหน้าที่สั่งสอนศิษย์ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ ศิษย์ เป็นผู้คอยเตือนใจ ให้ศิษย์มีความประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้อง เป็นการดูแล การเอาใจใส่ต่อศิษย์ โดยอันเตวาสึกวัตรในพระพุทธศาสนา นั้นมีอยู่ 4 ประเภท 1. ปัพพชันเตวาสึก คือ อันเตวาสึกในบรรพชา 2. อุปสัมปตันเตวาสึก คือ อันเตวาสึกในอุปสมบท 3. นิสสยันเตวาสึก คือ อันเตวาสึกผู้ถือ นิสสัย และ 4. ธัมมันเต วาสึก คือ อันเตวาสึกผู้เรียนธรรมวิธีปฏิบัติต่ออันเตวาสึก (ศิษย์) อาจารย์ผู้ให้นิสัยฟังปฏิบัติชอบสงเคราะห์ศิษย์ ฉะนั้น อันเตวาสึกวัตรนั้นเป็นหน้าที่ของอาจารย์ที่จะต้องดูแลและเอาใจใส่ต่อลูกศิษย์ด้วยการฝึกมารยาท ให้ความรู้ต่าง ๆ มีความรักและความเมตตาถ่ายทอดความรู้ความดีงามแก่ศิษย์อยู่เสมอ

2) การประยุกต์ใช้อาจารย์วัตรและอันเตวาสึกวัตร แบ่งเป็น การประยุกต์ใช้อาจารย์วัตรสำหรับการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อพระอาจารย์ โดยลูกศิษย์ที่มีจิตสำนึกที่ดีควรปฏิบัติต่อพระอาจารย์ด้วยการเอาใจใส่ในการทำหน้าที่ผู้อุปัชฌาย์ท่านด้วยการถวายน้ำบ้วนปาก น้ำล้างหน้า และไม้ สีฟัน มีความปรารถนาที่จะให้ท่านสั่งสอน ชวนช่วยป้องกันหรือระงับความเสื่อมเสียที่จะเกิดขึ้นหรือ เกิดขึ้นแล้วแก่ท่านรักษาน้ำใจท่าน มีความเคารพในท่าน จะไปไหนมาไหนต้องบอกลาท่านก่อน เมื่อท่านอาพาธก็เอาใจใส่พยาบาลท่าน ในส่วนพระภิกษุผู้เป็นพระอาจารย์ก็พึงปฏิบัติต่อลูกศิษย์ด้วยการเอาธุระในการศึกษาของอันเตวาสึก สงเคราะห์ด้วยบาตรและจีวรตลอดทั้งบริวารอื่น ๆ ตามสมควร ชวนช่วยป้องกันหรือระงับความเสื่อมเสียที่จะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วแก่อันเตวาสึก เมื่ออันเตวาสึกอาพาธก็ดูแลรักษาพยาบาล กิจทั้งหมดเป็นการดูแลเอาใจใส่ต่อกันและกันระหว่างพระอาจารย์กับลูกศิษย์ล้วนเป็น

การส่งเสริมจิตสำนึกที่ดีด้วย การประยุกต์ใช้อันเตวาสิกวัตรสำหรับการปลูกฝังคุณธรรมต่อลูกศิษย์มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันทำให้พระภิกษุ มีความเคารพ มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อพระอาจารย์ มีความขยันในการทำหน้าที่ มีความเคารพภักดี ไม่ทำหน้าที่เพราะหวังผลประโยชน์ และมีความฉลาดในการทำหน้าที่ทำให้การอยู่ ร่วมกันของพระสงฆ์ที่มีความอบอุ่น ต่างฝ่ายต่างดูแลความเป็นอยู่ของกันและกันด้วยความเอื้อเฟื้อ ทำให้เกิดความรักและความผูกพันระหว่างกันเป็นแบบอย่างที่ดีอันแสดงออกถึงความเมตตาและ ปราบปรามต่อกันและกันระหว่างพระอาจารย์กับศิษย์

3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์เป็นจุดบิดากับอันเตวาสิกเป็นจุดบุตร แบ่งเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์เป็นจุดบิดาสำหรับบุตรโดยอาจารย์ คือ ผู้ประกอบอาชีพอย่างหนึ่งที่ทำหน้าที่สอนคน คือ เป็นผู้สั่งสอนศิษย์ หรือถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ เป็นกัลยาณมิตร เป็นบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะอบรมสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปตามมรรคาแห่งการฝึกฝน อบรมอย่างถูกต้อง มารดาบิดาผู้ปรารถนาความเจริญของบุตร ควรมอบบุตรให้ครูอาจารย์อบรมสั่งสอน ถ่ายทอดวิชาความรู้ นับว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่ศิษย์อย่างมหาศาล ควรที่ศิษย์จะทำคารวะ และปฏิบัติต่อครูอาจารย์ อาจารย์ช่วยปั้นลูกศิษย์ขึ้นให้เป็นตัวของตัวเอง ช่วยให้ลูกศิษย์พัฒนาบุคลิกภาพของตนเองขึ้นอย่างเต็มที่จากเนื้อหาวิชาที่ครูอาจารย์มีหน้าที่สอน พึงร่วมมือกับครูอาจารย์อื่น ๆ อาจารย์ก็นับว่าเป็นผู้มีพระคุณแก่ศิษย์มากควรที่จะให้ความเคารพตามหน้าที่ของลูกศิษย์อย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ ทำให้ลูกศิษย์มีความเคารพมีความสุภาพ ต่อครูอาจารย์ รู้จักอุปถัมภ์คอยรับใช้ครูด้วยกิจการต่าง ๆ ให้ได้รับความสะดวกสบาย เชื่อฟังคำสั่งสอนของท่านและเรียนศิลปวิทยาด้วยความเคารพ ความสัมพันธ์ระหว่างอันเตวาสิก (ศิษย์) เป็นจุดบุตรสำหรับอาจารย์ โดยบุตรแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ 1. บุตรทางโลก หมายถึง ผู้ร่วมสายเลือดเดียวกัน หรือญาติทางสายโลหิต 2. บุตรทางธรรม หมายถึง คนที่เรา รู้จักมักคุ้นกัน ซึ่งเกิดจากการคุ้นเคยกันชอบคบกันสนิทสนมกันระหว่างตัวเรากับเขาโดยตรง ในฐานะนับถือพุทธศาสนาหรืออยู่ในกรอบประเพณีวัฒนธรรมเดียวกันเช่น ปัพพัชชาบุตร คือ เป็นบุตรที่พระอาจารย์สนับสนุนส่งเสริมกุลบุตรออกบวชเป็นภิกษุสามเณรมีการปฏิบัติต่อกันระหว่างพระอาจารย์กับอันเตวาสิก บุตรควรความกตัญญูตเวทีต่ออาจารย์ คือ แสดงความเคารพนับถือ ด้วยคอยเข้าไปรับใช้ เชื่อฟังคำสั่งสอน ทำการปฏิบัติอุปถัมภ์และตั้งใจเรียนโดยเคารพ ศิษย์ควรมีสิกขาการวตา คือเคารพการศึกษา และอาจารย์ผู้สอน ได้แก่วรรณกรรมถึงคุณค่าของการศึกษา หาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม แล้วแสดงออกซึ่งความเคารพ โดยการตั้งใจศึกษาเล่าเรียนอย่าง เต็มกำลังความสามารถ จะศึกษาเรื่องใดก็ตาม ก็จงศึกษาให้ถึงแก่นแท้ของเนื้อความ รวมทั้งการ รู้จักบำรุงและให้การสนับสนุนการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม

สรุปวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์วัตรกับอันเตวาสิกวัตร ได้แก่ อาจารย์วัตร คือ วิธีปฏิบัติต่ออาจารย์ อันเตวาสิก (ศิษย์) ผู้ถือนิสัยอยู่ด้วยอาจารย์พึงปฏิบัติต่ออาจารย์ดังอุปชฌาย์เข้าไปรับใช้ ถวายน้ำล้างหน้า น้ำบ้วนปาก ช่วยนุ่งห่มจีวรให้ ชักผ้า ล้างบาตร ทำความสะอาดกุฏิ รับายาม ถ้าเดินทางร่วมกับท่าน ไม่ควรเดินใกล้หรือไกลเกินไป ไม่พูดสอดแทรกขณะท่านพูดอยู่ จะทำอะไรต้องถามท่านก่อนขอ (โอกาส เรียนถามก่อน) วิหารหรือเสนาสนะของพระอาจารย์รกรังเก็บกวาดให้สะอาด จะไปไหนต้องกราบลา ป้อนกัน อาบัติให้ท่าน เอาใจใส่ยามในอาพาธ เป็นการปรนนิบัติและรับใช้อาจารย์ของอันเตวาสิกเป็นต้น การปฏิบัติตามหลักการดังกล่าวจัดเป็นหน้าที่ที่พระภิกษุผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นลูกศิษย์พึงปฏิบัติต่ออาจารย์ เพราะเป็นธรรมเนียมหรือข้อปฏิบัติสำหรับสัทธีวิหาริกพึงกระทำหน้าที่ต่ออาจารย์ด้วยการเอาใจใส่ ปรนนิบัติรับใช้คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่านชวนช่วยป้องกันหรือระงับ ความเสื่อมเสียที่เกิดขึ้นแล้วหรือป้องกันความเสื่อมเสียที่จะเกิดขึ้น ทั้งหมดเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูตเวทีด้วยการรับใช้ ช่วยเหลือ และการเอาใจใส่ในกิจการต่าง ๆ ตามหน้าที่ ตามกิจหรือฐานะ ของลูกศิษย์ที่ดี

การประยุกต์ใช้อาจริยวัตรและอันตวาสิกวัตร

การทำหน้าที่ของลูกศิษย์ในฐานะผู้อุปฐากพระอาจารย์เรียกว่า อาจริยวัตร เป็นธรรมเนียมหรือข้อปฏิบัติที่ลูกศิษย์ควรมีสรางจิตสำนึกที่ดีและควรกระทำต่อพระอาจารย์ของตน หน้าที่ต่อพระอาจารย์โดยย่อ คือ (1) เอาใจใส่ปรนนิบัติรับใช้ (2) คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่าน (3) ขวนขวาย ป้องกัน หรือระงับความเสื่อมเสีย ได้แก่เช่น ความคิดจะสึก ความเห็นผิด เป็นต้น รักษาหัวใจของท่าน มีความเคารพ จะไปไหนบอกลา ไม่เที่ยวตามอำเภอใจและเอาใจใส่พยาบาล เมื่อท่านอาพาธเพื่อให้พระสงฆ์ที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาได้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ช่วยเหลือกัน เป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันของพระสงฆ์ เช่น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติอาจริยวัตร เพราะทรงมุ่งหวังให้พระอาจารย์ตั้งจิตสนทนสนมในอันตวาสิกฉันทสูตร อันตวาสิกก็จักตั้งจิต สนทนสนมในพระอาจารย์ฉันบิดาเหมือนกัน เมื่อเป็นเช่นนี้พระอาจารย์และอันตวาสิก ต่างจักมีความเคารพยำเกรงประพฤติกมลเกลียวกัน จักถึงความเจริญงอกงามไพบลุย์ในพระธรรมวินัยได้ การวางหลักในการทำหน้าที่ของผู้อุปฐากให้แก่ลูกศิษย์พึงกระทำต่อพระอาจารย์พอสรุปได้ว่า (1) เอาใจใส่ในธุระและปรนนิบัติรับใช้ทุกอย่าง (2) หวังที่จะศึกษาหาความรู้จากท่านอยู่เสมอ (3) ระงับหรือป้องกันความเสื่อมเสียที่จะเกิดกับท่าน (4) รักษาหัวใจไม่ทำให้ท่านผิดหวังหรือเสียใจ (5) เคารพและให้เกียรติยกย่องท่านเสมอ (6) ไปไหนบอกลา ไม่เที่ยวตามอำเภอใจ (7) เมื่อคราวอาพาธเอาใจใส่พยาบาลไม่ทอดทิ้ง หลักการข้างต้นเป็นเรื่องการทำหน้าที่ของลูกศิษย์ต่อพระอาจารย์เป็นเรื่องที่ส่งเสริมการมีจิตสำนึกที่ดีในการปฏิบัติต่อพระอาจารย์ของลูกศิษย์ได้แก่ (1) เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย (2) เกื้อกูลกันและกันของพระสงฆ์

การใช้อาจริยวัตรสำหรับการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อพระอาจารย์ เป็นการฝึกหัดอบรมสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ที่ดีงามต่อลูกศิษย์ทำให้ลูกศิษย์ปรนนิบัติรับใช้และรู้จักอุปถัมภ์บำรุงต่อพระอาจารย์ด้วยการปรนนิบัติรับใช้ท่านให้ได้รับความสะดวกและมีความสุข สามารถดำเนินชีวิตกระทำกิจได้ราบรื่น เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในขณะเดียวกันก็ทำให้ลูกศิษย์มีความประพฤติทางกายและวาจา มีความเรียบร้อยดีงามเป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน การเข้าไปปรนนิบัติ รับใช้ อุปถัมภ์บำรุงให้ผู้ที่เราเข้าไปปรนนิบัติรับใช้ให้ได้รับความสะดวกและมีความสุข เป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีที่ลูกศิษย์ควรปฏิบัติต่อพระอาจารย์ เป็นวัตรที่พระสงฆ์ที่เข้ามาบรรพชา หรืออุปสมบทในพระพุทธศาสนาแล้ว พึงปฏิบัติต่อกันด้วยความหวังดีแสดงออกถึงความกตัญญู พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติอาจริยวัตร คือ กิจอันที่อันตวาสิกควรประพฤติปฏิบัติต่อพระอาจารย์ เช่นเดียวกับหลักที่สี่ทวิหาริกพึงปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์เพื่อเป็นกรอบให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้องมีความเอื้อเฟื้อกันและกัน

การประยุกต์อันตวาสิกวัตรสำหรับการปลูกฝังคุณธรรมต่อลูกศิษย์

อันตวาสิกวัตรเป็นเรื่องของการกระทำหน้าที่ของพระอาจารย์พึงปฏิบัติต่อลูกศิษย์เป็นกิจอย่างหนึ่งที่พระอาจารย์พึงปฏิบัติชอบต่อลูกศิษย์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้พระสงฆ์ปฏิบัติต่อกันเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวัตร เช่น อาจริยวัตร เป็นวัตรที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ให้พระสงฆ์ปฏิบัติต่อกันตามฐานะของแต่ละบุคคล เพราะการดำเนินชีวิตของพระภิกษุในพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องหรือมีความสัมพันธ์กันกับพระรูปอื่นในฐานต่าง ๆ เช่น พระอาจารย์ ผู้รับรองให้เข้ารับการอุปสมบทในท่ามกลางสงฆ์ เป็นทั้งผู้นำเข้าหมู่และเป็นผู้ปกครองคอยดูแลผิดและชอบทำหน้าที่ฝึกสอนอบรมให้การศึกษาต่อไปซึ่งในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระเถระผู้มีความรู้ความสามารถสั่งสอนพระเถระดังกล่าวคือ (1) พระอุปัชฌาย์ (2) พระอาจารย์ถือว่าเป็นผู้ใหญ่ที่ภิกษุในพระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องในฐานผู้ใหญ่ตั้งแต่ เริ่มเข้ามาบวช เมื่อพระอาจารย์ได้รับการปรนนิบัติจากลูกศิษย์แล้วพระอาจารย์พึงสงเคราะห์ต่อลูกศิษย์ซึ่งเป็นสิ่งที่พระอาจารย์พึงประพฤติชอบในลูกศิษย์ ซึ่งมีคุณธรรมที่ควรปลูกฝัง คือ (1) พึงอนุเคราะห์อันตวาสิกด้วยสิ่งของตามสมควร (2) เอาธุระในการศึกษาของอันตวาสิก (3) ขวนขวายป้องกัน ระงับความเสื่อมเสียหนักให้เป็นเบา (4) เมื่ออันตวาสิกอาพาธดูแลพยาบาล

(มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การทำหน้าที่ของพระอาจารย์ด้วยการดูแลและเอาใจใส่ต่อลูกศิษย์เป็นหน้าที่ของพระอาจารย์ที่ต้องนำมาปฏิบัติตามพระวินัยที่กำหนดให้ภิกษุปฏิบัติตามหลักอาจารีวัตร โดยมุ่งเน้นให้สังคมสงฆ์ (1) มีความรักยั้ง (2) มีความเลื่อมใสยั้ง (3) มีความละอายยั้ง (4) มีความเคารพอย่างยั้ง (5) มีความหวังดีอย่างยั้งต่อกันและกัน

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

การประยุกต์ใช้อาจารีวัตรสำหรับการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อพระอาจารย์ โดยลูกศิษย์ที่มีจิตสำนึกที่ดีควรปฏิบัติตามพระอาจารย์ด้วยการเอาใจใส่ในการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติตามหลักอาจารีวัตร การประยุกต์ใช้อันตเวาสิกวัตรสำหรับการปลูกฝังคุณธรรมต่อลูกศิษย์มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันทำให้พระภิกษุ มีความเคารพ มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อพระอาจารย์ มีความขยันในการทำหน้าที่ มีความเคารพภักดี ไม่ทำหน้าที่เพราะหวังผลประโยชน์ และมีความฉลาดในการทำหน้าที่ทำให้การอยู่ ร่วมกันของพระสงฆ์ที่มีความอบอุ่น ต่างฝ่ายต่างดูแลความเป็นอยู่ของกันและกันด้วยความเอื้อเพื่อทำให้เกิดความรักและความผูกพันระหว่างกันเป็นแบบอย่างที่ดีอันแสดงออกถึงความเมตตาและ ปรารถนาดีต่อกันและกันระหว่างพระอาจารย์กับศิษย์และทะเล

สรุป

อาจารีวัตร คือ ข้อวัตรหรือขนบธรรมเนียมที่ดั่งงามเกี่ยวกับมารยาทที่พระภิกษุที่เป็นอันตเวาสิกที่ควรดูแลและเอาใจใส่ให้ถูกต้องต่ออาจารย์ตามหลักของอาจารีวัตร โดยอันตเวาสิกนั้นจะต้องเอาใจใส่ ปรนนิบัติรับใช้ คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่าน ขวนขวายป้องกันหรือระงับความเสื่อมเสียต่อพระภิกษุที่เป็นอาจารย์เป็นกรอบให้พระภิกษุได้ปฏิบัติต่อกันอย่างถูกต้อง มีความเอื้อต่อกันและกัน ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติอาจารีวัตรและหน้าที่ควรปฏิบัติตามอาจารีวัตรเพื่อให้พระภิกษุที่เป็นอันตเวาสิกได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องตามหลักพระวินัยอันตเวาสิกวัตร คือ ข้อปฏิบัติที่ภิกษุผู้เป็นอาจารย์ควรประพฤติในอันตเวาสิก หรือกิจอันที่พระภิกษุในฐานะเป็นอาจารย์ควรแนะนำ อนุเคราะห์และสงเคราะห์ต่อศิษย์โดยการทำหน้าที่สั่งสอนศิษย์ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ เป็นผู้คอยเตือนใจ ให้ศิษย์มีความประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้อง พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติอันตเวาสิกวัตรและหน้าที่ควรปฏิบัติตามอันตเวาสิกวัตร เพื่อให้พระภิกษุที่เป็นอันตเวาสิกได้ปฏิบัติอย่างถูกต้องตามหลักพระวินัย

อันตเวาสิกวัตร คือ กิจอันที่พระภิกษุในฐานะเป็นอาจารย์ควรแนะนำ อนุเคราะห์และสงเคราะห์ต่อศิษย์ ทำหน้าที่สั่งสอนศิษย์ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ ศิษย์ เป็นผู้คอยเตือนใจ ให้ศิษย์มีความประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องเป็นการดูแล การเอาใจใส่ต่อศิษย์ โดยอันตเวาสิกวัตรในพระพุทธศาสนานั้นมีอยู่ 4 ประเภท 1) ปัพพขันตเวาสิก คือ อันตเวาสิกในบรรพชา 2) อุปสัมปทานตเวาสิก คือ อันตเวาสิกในอุปสมบท 3) นิสสัยันตเวาสิก คือ อันตเวาสิกผู้ถือ นิสสัย และ 4) รัมมันเต วาสิก คือ อันตเวาสิกผู้เรียนธรรมวิธีปฏิบัติต่ออันตเวาสิก (ศิษย์) อาจารย์ผู้ให้นิสัยพึงปฏิบัติชอบสงเคราะห์ศิษย์ ฉะนั้น อันตเวาสิกวัตรนั้นเป็นหน้าที่ของอาจารย์ที่จะต้องดูแลและเอาใจใส่ต่อลูกศิษย์ด้วยการฝึกมารยาท ให้ความรู้ต่าง ๆ มีความรักและความเมตตาถ่ายทอดความรู้ความดีงามแก่ศิษย์อยู่เสมอ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารีวัตรที่สัทธวัหาริกพึงกระทำหน้าที่ต่ออาจารย์ด้วยการเอาใจใส่ ปรนนิบัติรับใช้ คอยศึกษาเล่าเรียนจากท่าน ขวนขวายป้องกันหรือระงับ ความเสื่อมเสียที่เกิดขึ้นแล้ว แสดงออกถึงความกตัญญู

กตเวทีด้วยการรับใช้ ช่วยเหลือในกิจการต่าง ๆ ตามหน้าที่ของลูกศิษย์ที่ดี และอันเตวาสิกวัตร คือ วัตรของอาจารย์ที่จะต้องดูแลและเอาใจใส่ต่อลูกศิษย์ด้วยการฝึกมารยาท ให้ความรู้ต่าง ๆ มีความรักและความเมตตา ถ่ายทอดความรู้ความดีงามแก่ศิษย์อยู่เสมอ การประยุกต์ใช้อาจริยวัตรสำหรับการสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อพระอาจารย์ โดยลูกศิษย์ที่มีจิตสำนึกที่ดีควรปฏิบัติต่อพระอาจารย์ด้วยการเอาใจใส่ในการทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติเป็นต้น และการประยุกต์ใช้อันเตวาสิกวัตรสำหรับการปลูกฝังคุณธรรมต่อลูกศิษย์ให้เรียนดี มีความเคารพต่ออาจารย์ ทำให้เกิดความรักและปรารถนาดีต่อกันและกันระหว่างพระอาจารย์กับศิษย์ และอาจารย์เป็นดุษฎีบัณฑิตสำหรับลูกศิษย์รู้จักปฏิบัติตนด้วยดีรับใช้ครูอาจารย์ด้วยกิจการต่าง ๆ ให้ได้รับความสะดวกสบาย เชื่อฟังคำสั่งสอนของท่านและเรียนศิลปวิทยาด้วยความเคารพ ส่วนอันเตวาสิกเป็นดุษฎีบัณฑิตสำหรับอาจารย์คือ อาจารย์สอน และให้วิชาความรู้แก่ลูกศิษย์เหมือนกับบุตรของตนเอง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- 1) วิเคราะห์วิเคราะห์การประพุดิอาจารย์วัตรวัตรและในอันเตวาสิกสูตร
- 2) วิเคราะห์วิเคราะห์การประพุดิอันเตวาสิกวัตรกับสิกขาการวตาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

เอกสารอ้างอิง

- ป. หลงสมบุญ. (2550). *พจนานุกรม มคอ-ไทย*. กรุงเทพฯ: วัดปากน้ำภาษีเจริญ.
- ปรียพร วิศาลบุรณ์, สุรัสมภา รอดมณี, เนาวนิจ พึ่งจันทร์เดช และ เบญญาภา ทนต์ประเสริฐเวช. (2566). จิตบำบัดตามแนวพุทธจิต: บทวิเคราะห์ในมิติทางการพยาบาล. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(1), 120-140.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2539). *สถานการณ์พระพุทธศาสนากระแสสายศาสตร์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมวโรดม (บุญมา คุณสมปโน). (2540). *คู่มือพระอุปัชฌาย์*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินการฝึกซ้อมอบรมพระอุปัชฌาย์ส่วนกลาง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). *สอนนาค-สอนชาติ : ชีวิตพระ-ชีวิตชาวพุทธ*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
- พระสุริยา ไชยประเสริฐ และ ภาสกร เรืองรอง. (2566). การพัฒนารูปแบบสื่อจักรวาลนฤมิต ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบไตรสิกขาด้วยการใช้เทคนิคการเล่าเรื่องผ่านสื่อสังคม เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องพุทธประวัติสำหรับนักเรียนธรรมศึกษาชั้นตรี ระดับชั้นมัธยมศึกษา. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 6(2), 1067-1077.
- พระอรรถชาติ เดชดำรง. (2566). การแบ่งช่วงชั้นทางสังคม : มุมมองของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และพระพุทธศาสนา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 5(2), 481-492.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

- Damnoen, P. S., Siri, P., Supattho, P. S., & Kaewwilai, K. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126–135.
- Tan, C. C., & Damnoen, P. S. (2020). Buddhist Noble Eightfold Path Approach in the Study of Consumer and Organizational Behaviors. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 1–20.